

Agatha Christie nehéz esete. Az emlékezés és a felejtés szerepe a ténymegállapítási folyamatban

PŐDÖR LEA

Nem az volt a feladatom, hogy mások ítéletét elfogadjam.
Magamnak kellett ítéletet alkotnom.

Agatha CHRISTIE: *Öt kismalac*

1. Egy klasszikus detektívregény mint jogelméleti kuriózum?

A bírói döntés régóta a jogelmélettel foglalkozók kedvelt témája, de nemcsak a hivatásos jogászság érdeklődik e tárgy iránt, hanem az egyes művészeti ágak is szívesen foglalkoznak az igazságszolgáltatás kérdéseivel. Minden bizonnyal bárki fel tudna sorolni (bármiféle erőlködés nélkül) olyan képzőművészeti alkotásokat, irodalmi műveket vagy filmeket, amelyek az igazságszolgáltatási rendszer egy-egy aspektusát elemzik. E tanulmány is ebbe a problémakörbe illeszkedik: a jog és irodalom irányzat szempontrendszerének segítségével, egy konkrét irodalmi mű bemutatásán keresztül elemzi, hogyan jelenik meg a jog és a jogrendszer az irodalomban.

Jelen írás konkrét tárgya a bírói döntés dilemmái, konkrétan a ténymegállapítás nehézségei lesznek, az irodalmi támpont pedig Agatha Christie *Öt kismalac* című regénye. A tanulmány témaválasztása és gondolati talán egy kicsit atipikusnak tekinthető, a műben ugyanis Christie nem ismerteti meg az olvasóval az ítélkező bíró személyét és eljárását.¹ Ez nem csoda, ha tudjuk, hogy az író detektívregényeiben csak híres detektívjei (jelen esetben Hercule Poirot) segítségével járható be egy-egy bűntény felderítésének útja, bírófigurákat alig-alig alkotott meg – e tényező viszont nem hiúsítja meg a tanulmány célját. A tanulmány legfőbb kérdését a következőképpen lehet megfogalmazni: vajon a Poirot által végzett tényfeltárási folyamat (amely egy tizenöt évvel korábban történt bűneset felderítéséhez kapcsolódik) és a szerzett bizonyítékok alkal-

---

¹ Ez a „hiányosság” nem egyedül Agatha Christie-nek róható fel. Sajnálatos tény, de az irodalomban valóban nem vagy alig-alig találni olyan alkotást, mely kiváló elemzését adja a bírói attitűdnek és tevékenységnek; üdítő kivételként említhető például Márai Sándor *Válás Budán* című műve. Forrás: FEKETE Balázs *Jog és irodalom* című előadása, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr, 2018. április 28.

masak lennének-e arra, hogy a bíróság újratárgyalja az ügyet? Készen állnak-e tehát a tények arra, hogy újfent egy bírói döntés alapján szolgáljanak?

A kérdésfeltevés önmagában egyszerűnek hangzik, de pontosítani szükséges azokat az elemzési szempontokat, amelyeket a következőkben részletesen végigjárunk. Az alábbiakban a jogelméleti előzmények rögzítése után tisztázást nyer, hogy úgy tekintjük az *Öt kismalac* tényállását, mint egy jogdogmatikai nehéz esetet – látni fogjuk, mit is jelent ez a kategória, és hogy a jogelmélet az eldöntendő eseteknek miféle nehézségeire tart érdeklődést. Mindezzel olyan terepre tévedünk, amely magával hozza nemcsak a jogelmélet-jogdogmatika eszköztárát, hanem a jogszociológiai kutatások (és bizonyos pszichológiai ismeretanyag) fontos eredményeit is. Továbbá arra is kíváncsiak vagyunk, hogy az író nő által élénk tárt nehéz eset vajon mennyiben nyer kielégítő megoldást jogi és irodalmi szempontból. Milyen lényeges különbségek tapinthatók ki a jogi és irodalmi értelemben vett (lehetséges) végkifejlet között? Mikor leszünk (vagy lennénk) elégedettek egy nehéz eset megoldásával a jogelmélet alapján, s miként lehet örömmel nyugtázva letenni egy detektívregényt abban a tudatban, hogy „a jó elnyerte jutalmát, a rossz pedig méltó büntetését”?

Első nekifutásra talán túlon túl „egzotikus” vállalkozásnak tűnhet mindez, de az elméleti előzmények és a regény főbb pontjainak felvázolása alapján minden bizonnyal megmutatkozik, hogy a várt összefüggések valóban ott lapulnak a regény oldalain, csak éppen a laikus olvasó nem is sejti, milyen összetett jogi relevanciájú vizsgálati szempontok rejtőznek a sorok között. S ki tudja, talán az író nő sem volt tisztában azzal, hogy e műve milyen izgalmas kihívást jelenthet a jogelmélettel foglalkozók számára...

2. Jogelméleti prelúdium a bírói jogalkalmazás vizsgálatához – a könnyű eset és a nehéz eset előkérdése

A jogalkalmazás két, hagyományosnak tekinthető megoldása (deduktív módszer és esetjogi módszer²) helyett az elemzés kiindulópontja a jogelméleti irodalom egy másik felfogása, amely a bíró elé kerülő esetek fajtáit különbözteti meg. E nézőpont értelmében az eldöntendő eseteknek kétféle típusával találkozunk a bírónál: könnyű és nehéz esetekkel. Ez nem gyakorlatorientált szempontrendszer, hanem a jogdogmatika szülötte, éppen ezért lehetséges, hogy a való életben a bírák számára e két kategória jelentéstartalma teljesen ismeretlen. Természetesen az, hogy „ismeretlen” a bíró előtt a probléma, azért is lehet így, mert a bírói munkának van egy teljesen természetes beállítódása: a bírónak meg *kell* oldania az esetet. Megtörténhet, hogy a megoldás pár nap alatt előáll, de az is elképzelhető, hogy évek kérdése; a lényeg az, hogy a bíró tudja, és ez számára teljesen magától értetődő, hogy *döntenie kell*.

² Lásd bővebben például SZIGETI Péter: *Jogtani és államtani alapvonalak* (Budapest: Rejtjel 2011) 173–184; SZILÁGYI Péter: *Jogi alaptan* (Budapest: Osiris 2006) 309; SZABÓ Miklós: „Jogi metodológia. Avagy »hogyan működtethető a jog?«” in SZABÓ Miklós (szerk.): *Jogbölcseleti előadások* (Miskolc: Bíbor 1998) 51–74; Jerzy WRÓBLEWSKI: „A jogi szillogizmus és a bírói döntés racionalitása” in BÓDIG Máttyás – SZABÓ Miklós (szerk.): *Logikai olvasókönyv joghallgatók számára* (Miskolc: Bíbor 1996) 209–223; SZLADITS Károly: *Az angol jog kútfeje* (Budapest: Grill 1937) 11–20; SZABÓ Miklós: „Mi a »precedens«? Előadások a precedensek szerepéről a magyar joggyakorlatban” *Jogesetek Magyarázata* 2012/2, 74–75, <https://goo.gl/hB7RZ9>.

Honnét ered a könnyű/nehéz eset distinkció? A szakirodalomban két teljesen eltérő válasz létezik erre a kérdésre. Az egyik irány úgy látja, hogy a jelenség ősforrása a római jogban lelhető fel. A római jogászok minden esetet nehéz esetként fogtak fel, ugyanis nem a rendelkezésre álló joganyagból keresték meg a választ a felek által feltett jogkérdésre (voltaképpen nem is állt rendelkezésre materiális jogszabályanyag), hanem úgy fogalmaztak jogi választ, hogy annak segítségével ők maguk is helyesnek és igaznak vélik a megoldást. Így hát a jogalkalmazói döntések célja megfelelt a jog univerzális céljának, az *aequitas*nak is egyben. A Nyugatrómai Birodalom bukása után a glosszátorok alkották meg (életre keltvén a római jog „holt vázát”) a *casus normalis* terminust – azon ügyeket értették ez alatt, amelyeket a *Corpus Iuris Civilis* alapján egyértelműen el lehetett dönteni. A másik végletet pedig azok az esetek jelentették, amelyeknél a megoldáshoz vezető út első állomását az írott joganyag tanulmányozása szolgáltatta, de a döntés magvát a joganyag szövege mögé olvasva, azzal összhangban kellett megtalálni.³ A másik, merőben eltérő magyarázat értelmében a jogpozitivizmus megjelenéséhez köthető a könnyű eset/nehéz eset megkülönböztetése. Egy kortárs jogfilozófus, Andrei Marmor szerint a jogelmélet fő képviselői is tiltakoztak e distinkció használata ellen (például Fuller, Moore, Dworkin vagy Fish); fő ellenvetésük abban foglalható össze, hogy e megkülönböztetés csak látszólagos, mivel könnyű esetek valójában nem léteznek.⁴

Mindezek után felmerül az a kérdés, hogy a jogdogmatika milyen fogódzót tud nyújtani a gyakorlat számára, tudja-e hasznosítani a praxis ezeket az említett elméleti kategóriákat. Induljunk ki abból az általános összefüggésből, hogy a jogrendszer sajátos kódok segítségével dolgozza fel a valóság történéseit (először a jogi relevancia kérdése jön szóba, vagyis a *ius/nonius* közti különbségtétel, majd a *iuson* belül az egyes cselekedetek a jogos-jogtalan dualizmusa alapján ítéltetők meg).⁵ Azonban sokszor nem elég, ha a jogszabályok tengerében keressük meg a választ az egyes jogkérdésekre, mert például adott esetben kétséges lehet egy-egy fogalom értelemtartománya, pontos jelentése stb. A jog rendszerszintű fennmaradása ilyenkor azt követeli meg, hogy az esetleges bizonytalanságok kiküszöbölése érdekében a jogászság a jogdogmatika eszköztárához forduljon. De honnét tudja a jogász, hogy milyen mintákat emeljen ki onnét? Az oktatás, a kiválasztás, az előmenetel mind-mind figyelembe veszi a dogmatikai szempontrendszer elsajátításának kihívását mint előírást, s idővel (például a bírák esetében) teljesen kézenfekvő lesz, hogy hivatásukat meghatározott dogmatikai korlátokra tekintettel folytathatják.⁶

E ponton tegyünk fel egy indokolt kérdést: ha a bíró a jogi tudását és az előtte álló ügyet egymásra vonatkoztatja, mi tekinthető a joggyakorlat-jogdogmatika összefüggésrendszerében mintaszerű esetnek? A könnyű eset vagy inkább a nehéz eset? Ha a könnyű eset vesszük annak, akkor érvünk a következő lehet: a könnyű eset az alapeset, mert ahhoz képest a nehéz esetben valamiféle többletkomplikáció adódik – mindezzel pedig azt állítjuk, hogy nincs is szükség jogászokra. A nehéz eset alap-

³ SZABÓ Miklós: *A jogdogmatika előkérdéseiről* (Miskolc: Bíbor 1998) 11–12.

⁴ Andrei MARMOR: *Interpretation and legal theory* (Oxford–Portland, Oregon: Hart 2005) 95.

⁵ JAKAB András: „A magyar jogrendszer alapelemei” *Jogelméleti Szemle* 2003/1, <https://goo.gl/VKRFJn>.

⁶ POKOL Béla: *A jog elmélete* (Budapest: Rejtjel 2001) 37–40.

esetként való kezelése arra utal, hogy minden potenciális ügyben ott lapul a lehetőség, hogy egyszer nehéz esetté válik – az ilyen esetek megoldása pedig nem automatizmus; igencsak egyéniesített gondolkodást kívánnak.⁷ Van olyan jogirodalmi álláspont is, mely úgy látja, nem releváns annak tárgyalása, hogy vajon léteznek-e jogdogmatikai nullfok. E nézőpont tehát amellettt érvel, hogy az elsőbbségre való rákérdezés nem helytálló, s a két jelenségnek csak egymásra vonatkoztatva van értelme. Az eset képeben tulajdonképpen egy elemzésre váró adatot kell látni, s egy adat nem lehet sem nehéz, sem pedig könnyű, esetleg csak nehezen vagy könnyen értelmezhető. Nehéz esettel akkor találkozunk, ha nem tudni, mit ír elő a jog, viszont el kell dönteni az esetet, tehát megoldást kell rá találni.⁸

Jelen ponton azzal a széles körben elfogadott állásponttal azonosulunk (s tekintjük azt „ugródeszkának”), mely elismeri a könnyű és nehéz esetek megkülönböztetését. Az *Öt kismalacban* leírt tényállást nehéz esetként ismerjük el – a következőkben megértjük azt is, hogy az ügy mely specifikumai teszik lehetővé e jogelméleti-jogdogmatikai kategóriába való besorolását.

3. Magyarázó sémák a könnyű eset / nehéz eset problematikáról – Agatha Christie nehéz esetének körvonalazása

A könnyű eset és a nehéz eset definiálása valódi nehéz esetnek mutatkozik – mondhatnánk képletesen, bár természetesen ezzel az igen egyszerű megállapítással nem lehet pontot tenni a probléma végére. Hangzatos felütés lehet a következő idézet, mely Jerome Franktól származik: „Minden hozzáértő jogász bármelyik esős vasárnap délután száz meg száz olyan viszonylag egyszerű jogi kérdéstről készíthetne listákat, amelyek egyértelmű megválaszolására aligha vállalkozna bármely más hozzáértő jogász.”⁹ Ez a megállapítás tulajdonképpen magában rejti az általunk tárgyalt dilemmát: ha el is tudjuk határolni egymástól a könnyű eset és a nehéz eset fogalmi körét elméleti síkon, az nem biztos, hogy a gyakorlatban működik, ugyanis megeshet, hogy egyes esetek könnyűnek tűnnek az egyik gyakorlati jogász, más ügyek pedig nehéz esetként jelentkeznek más jogász számára.

A jogelmélet számos jeles képviselőjét foglalkoztatta-foglalkoztatja a könnyű eset / nehéz eset problematikája. Csak hogy néhány külföldi és hazai szerzőt említsünk: Herbert L. A. Hart, Ronald Dworkin, Andrei Marmor, Aulis Aarnio, Szabó Miklós, Bencze Máttyás – s e lista korántsem tekinthető teljesnek.¹⁰ Jelen ponton anélkül, hogy az emlí-

⁷ SZABÓ Miklós: „A jogdogmatika hivatása” in SZABÓ Miklós (szerk.): *Jogelmélet és jogdogmatika* (Miskolc: Bíbor 2007), 160–161.

⁸ PAKSY Máté: „Széjegyzetek a mesterember-konceptióhoz” in PAKSY Máté: *A dialógus vonzásában. Hozzájárulás a jogászai gondolkodás természetjogi megalapozásához* (Budapest: Pázmány Press 2014) 87–88, <https://goo.gl/Rzde9h>.

⁹ Jerome FRANK: *Law and the Modern Mind* (London: Stevens and Sons 1949) 5. Idézi BÓDIG Máttyás: „Herbert Hart” in SZABÓ Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcséleti gondolkodás történetéből* (Miskolc: Bíbor 2002) 254.

¹⁰ Lásd például Herbert L. A. HART: *A jog fogalma* [ford. TAKÁCS Péter] (Budapest: Osiris 1995); Ronald DWORKIN: *Law's Empire* (Cambridge: Harvard University Press 1986); Ronald DWORKIN: *Taking Rights Seriously* (London – New York: Bloomsbury 2013); Ronald DWORKIN: *A szabályok modellje* [ford. ZÓDI Zsolt] in SZABADFALVI József (szerk.): *Mai angol–amerikai jogelméleti törekvések* (Miskolc: Bíbor 1996) 17–46; SZABÓ

tett szerzők elméleteit részletesen elemeznénk, inkább csak rövid összefoglalását szükséges nyújtani annak, hogy általánosságban (ezen elméletek közös nevezőjeként) mi mondható el a könnyű eset és a nehéz eset bírói döntéshozatalban játszott szerepéről. Az általános közös vonások körvonalazása során főként Szabó Miklós munkásságára támaszkodunk.

Két esetben egészen biztosan nem találjuk egy adott ügy kapcsán a nehézségi faktort: ha a szabály nyilvánvalóan az esetre vonatkozik, s ennek ellenkezőjekor, vagyis amikor nyilvánvalóan nem vonatkozik rá. A „rávonatkozást” természetesen a jogalkalmazás logikái útvonalának végigjárása szerint kell érteni: a szabály mint felső tétel és az eset tényei mint alsó tétel állnak egymással szemben, s közös eredményük a konklúzió, vagyis a döntés lesz. Persze a dolog nem ilyen egyszerű; vegyük szemügyre alaposabban a könnyűségi tényezőket – Szabó három ilyen esetkört emel ki. Az eset könnyű, ha nem jön szóba dilemma a tények vagy a szabály értelmezésével kapcsolatban; egyik fél sem tett vitatható állítást a tényekkel vagy az alkalmazandó normával kapcsolatban; ha pedig mégis adott ilyen vitatható elem, a bíróság azt elvetette, így egyben megakadályozta, hogy az ügy nehéz esetté avanszáljon. Az eset könnyű, egyszerű volta azt akarja jelenteni, hogy voltaképpen egy rutineset áll a bíró előtt, amelyet az írott jogi normák valamelyikével el tud dönteni.¹¹

Léteznek azonban olyan helyzetek, amikor mindez nem megy ilyen egyértelműen: ez lesz a nehéz eset kategóriája. Már maga az is kihívás, hogy megállapítsuk: nehéz esettel állunk szemben. Szabó *A jogdogmatika előkérdéseiről* című művében hat ilyen forrást jelöl meg: 1. a tényállás megállapíthatóságának és bizonyíthatóságának feltételeiből (esetenként lehetetlenségéből) adódó nehézség; 2. a szabályok elvont megfogalmazásából következő nehézség; 3. a természetes nyelv által indukált és a nyelvi kifejezés, felfogás, közlés, megértés nehézségei; 4. morális nehézség; 5. ha az eset eldöntése során nemcsak pozitív jogi jogforrásokat használunk fel, hanem jogon kívüli tényezőket; 6. végezetül elképzelhető a szillogizmus folytatása során adódó nehézség is.¹² *Ars iuris* című művében már némileg szűkít ezen a hatos körön (ezáltal jobban támaszkodik a Dworkin által¹³ lefektetett nehézségi faktorokra), s a fenti felsorolásból az erkölcsi nehézség említése mellett a tények és normák megállapíthatóságának, valamint a felek által eltérően megállapítani vélt tények és normák eseteit jelöli meg.¹⁴

Az elméleti előzmények tisztázása után rá kell térni immár arra, hogy az Agatha Christie *Öt kismalac* című detektívregényében szereplő ügy miért kerül a nehéz esetek közé – ennek belátáshoz, elfogadáshoz mindenekelőtt a krimiben leírt „történeti tényállással” kell megismerkednünk. Adott egy bűncselekmény, mely a regény jelen idejéhez képest tizenöt esztendővel korábban történt. Egy híres (meglehetősen bohém,

(3. j.); SZABÓ Miklós: *Ars iuris. A jogdogmatika alapjai* (Miskolc: Bíbor 2005); BENCZE Máttyás: „Nehéz esetek és a jogdogmatika” in SZABÓ (szerk.) (7. j.) 121–133; MARMOR (4. j.); AULIS AARNIO: *Essays on the Doctrinal Study of Law* (Dordrecht et al.: Springer 2011).

¹¹ SZABÓ (10. j.) 48–50.

¹² SZABÓ (3. j.) 13–14.

¹³ Dworkin a nehéz eset kategóriájára koncentrálna utal a nehézség három lehetséges forrására: a tényállás megállapíthatóságának (magának a bizonyításnak) a nehézsége; a jog megállapíthatóságának (értelmezésének) a nehézsége, valamint a döntés erkölcsi helyessége vagy helytelensége mint nehézséget jelentő faktor. DWORKIN (10. j., 1986) 3.

¹⁴ SZABÓ (10. j.) 51–52.

léha életet élő) festő tizenöt esztendővel korábban gyilkosság áldozata lett, s az ügy vádlottja a festő felesége volt, akit jogerősen elítéltek. Az asszony beismerő vallomást tett, s ez igencsak megkönnyítette az esküdszék munkáját: mindössze fél óra (!) tanácskozás után mondták ki döntésükben a nő bűnösségét. A hatóságok azonban nem teljesen voltak biztosak abban, hogy a nő igazat vall – de mivel a terhelt beismerő vallomását a „bizonyítékok királynőjének” tekinti az eljárásjog, ennek megfelelően jártak el. Az asszony azonban elhunyt az ítélet meghozatala után. Évekkel később a lánya, aki a történetek idején még kisgyermek volt, elhatározza: tisztán akar látni és tudni akarja a teljes igazságot – ezért fordul hát Hercule Poirot detektívhez s kéri meg arra, hogy göngyölítse fel a tizenöt évvel korábbi bűncselekmény részleteit.

Tulajdonképpen már a mű elején több ponton is bizonyosságot lehet szerezni arról, hogy Poirot nehéz esettel áll szemben: a legsúlyosabb erre vonatkozó bizonyíték az időmúlás tényezője. Egy bírónak akkor sem egyszerű a dolga, ha néhány hónappal korábban történt eseményeket kell rekonstruálnia; s milyen összetett is a feladat, ha sok évvel azelőtti cselekménnyel kapcsolatban kell a tényeket újra összerakni. A detektív megbízója azonban ezt mondja:

Önt a pszichológia érdekli, igaz? Nos, az nem változik az idő múlásával. A kézfelfogható dolgok igen... A csikkek, a lábnyomok, a letaposott fűszálak. Ilyesmit már nem volna értelme keresni. De a tényeket átgondolhatja, s esetleg beszélhet is azokkal, akik ott voltak akkor... mindegyikük él még... és aztán... aztán, ahogy az imént mondta, hátradőlhet a székén, és *gondolkothat. És rá fog jönni, mi történt valójában...*¹⁵

A megbízó itt még nem tudhatta, hogy a tanúk emlékezete igencsak megfakult tizenöt év alatt – ez lesz az a faktor, amely nehéz esetté teszi az *Öt kismalac*-ban leírt bűnügyet, ugyanis akadályt gördít a tényfeltárási folyamat elé. Az elé a tényfeltárási folyamat elé, amelynek eredménye majd az ítélkező bíróhoz fog eljutni, s ebből a „kész anyagból” kell megalkotnia ítéletét. Ebben az értelemben tehát a dworkini és a Szabó-féle tipizálást követve a ténymegállapítás akadályait jelöljük meg nehézségi tényezőként. A nagy kérdés pedig az: sikerül-e Poirot-nak leküzdenie az eset nehézségét, s alkalmas lesz-e az ügy rekonstruált tényállás arra, hogy egy bíróság újra elbírálja.

4. A ténymegállapítási folyamat nehézsége: az emlékezés és felejtés jelensége által felvetett problémák

Az időtényező miatt Hercule Poirot-nak csupán két lehetősége van arra, hogy megismerje az eset tényeit: fel tudja venni a kapcsolatot a hatóságokkal (s megtekintheti az ügy iratait), valamint meghallgathatja az eset öt tanúját.¹⁶ A tanúkról általánosságban (tehát nem csak a regény síkján) tudni kell, hogy „naiv realisták”: azt hiszik ugyanis, hogy azok a képek, amelyek az emlékezetükbe bevésődtek, a valóság részei. Nem tudják pontosan meghatározni, mi is az, amit az emlékhöz ő maguk adtak hozzá, s

¹⁵ Agatha CHRISTIE: *Öt kismalac* [ford. SZÍJGYÁRTÓ László] (Budapest: Európa 2005) 13.

¹⁶ A mű címe pontosan az eset öt tanújára utal: a szerető, a nevelőnő, az elítélt húga, továbbá az áldozat legjobb barátja és annak testvére.

mi a tiszta emléktöredék, amely mindenféle ingertől és behatástól érintetlen.¹⁷ A műben számos esetben hallhatunk olyan kijelentéseket a szereplők szájából, amelyek az emlékezés akadályait hangsúlyozzák: „Igazán nem kívánhatja, hogy az ügy minden részletére pontosan emlékezsem!”¹⁸ „Furcsa ötlet, Mr. Poirot, nagyon régen történt a dolog. És ez persze fokozza a nehézségeket.”¹⁹ „Hosszú idő telt már el ahhoz, hogy újból megpiszkáljuk az ügyet.”²⁰ Mielőtt áttekintenénk, hogyan kezelték a tanúk az ügy újbóli rekonstruálásának feladatát, érdemes elidőzni még egy további kérdés felett: vajon milyen álláspontra helyezkedik a pszichológia és a jogszociológia az emberi emlékezet tárgyalásakor.

Az emlékezés és a felejtés elemzésekor a pszichológiai aspektussal is kell foglalkozni, ugyanis azok elsősorban pszichológiai tényezőként ismertek. Az emberi emlékezetéről meg kell jegyezni, hogy szükségképpen hiányos, ezért megbízhatatlan. Az eseményeket rövid távú és hosszú távú memóriában tudjuk tárolni; míg az előbbi néhány perces megőrzést jelent, az utóbbi akár évekre visszamenően tud feleveníteni történéseket (az *Öt kismalac* tanúinak nyilván ez utóbbi memóriájukat kellett használniuk, amikor előadták Poirot-nak az esettel kapcsolatos közvetlen tapasztalásaikat). Az emlékezés folyamata során a tanúk nem a kihallgatás idején közvetlenül keletkező észleléseiket fejtik ki, hanem az azokról megőrzött emlékeket; a problémát az okozza, hogy az ember szelektíven figyel, a memória azt képes magába zárni, amit a figyelem alátámasztott. Fontos még kiemelni, hogy az emlékezés folyamata a bevesséssel kezdődik (ez lehet szándékos van önkéntelen is); annyi biztos, hogy ha tudatosan történt a bevésés, akkor az emlékezés is sokkal precízebb lesz. A felejtés azt jelenti, hogy egy emlékkép nem idézhető fel többé. Ennek a (meglehetősen egyszerű) oka lehet például, hogy a már korábban rögzített tételek az időmúlással elhalványulnak, esetleg újabb tételek szorítják ki a régieket a helyükről. Nem rendellenes, ha elfelejtünk valamit; egy teljesen természetes emberi sajátosság a felejtés mechanizmusa, mely az emlékezési folyamatok szerves részét képezi.²¹

Jogszociológiai kutatások révén közelebb kerülhetünk a tanúk emlékezési képességei határainak megismeréséhez, s ez egyúttal igen hasznos ismeretanyagként jelentkezik a Christie-féle nehéz eset megértésében. Egyes elemzések kimutatták, hogy létezik az ún. rekonstruált emlék jelensége; ekkor olyan dologról számol be a tanú, amelyet valójában nem is látott – nem hazugságot állít, hanem olyan emlékeket mond el, amelyeket rekonstruáltak az eseményeket ahelyett, hogy pontos leírás képét öltenék.²² Jó példa erre, amikor az egyik tanú, a nevelőnő így fogalmaz Poirot előtt: „Nem láttam és mégis tudom.”²³ Kérdés persze, hogy az ilyen vallomástöredék mennyiben használható

¹⁷ SZABÓ József: „Hol az igazság? A bíró lélektani problémái” in SZABÓ József: *A jogbölcsélet vonzásában* (Miskolc: Bíbor 1999) 175.

¹⁸ CHRISTIE (15. j.) 35.

¹⁹ CHRISTIE (15. j.) 52.

²⁰ CHRISTIE (15. j.) 40.

²¹ Richard L. ATKINSON (szerk.): *Pszichológia* [ford. BODOR Péter et al.] (Budapest: Osiris 1999) 223–250.

²² VINNAI Edina – ELEK Balázs – BENCZE Máttyás: „A bírói ténymegállapítási folyamat szociológiája” in BENCZE Máttyás – VINNAI Edina (szerk.): *Jogszociológiai előadások. Egyetemi jegyzet* (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó 2012) 78–83.

²³ CHRISTIE (15. j.) 135.

fel; ha a tanú (mint jelen esetben is) szóvá teszi, hogy amit elmond, azt konkrétan nem is látta, úgy nagy segítséget nyújt az általa elmondott tények értékeléséhez.

A jogszociológiai kutatások további értékes eredménye annak kimutatása, hogy a feledés homályába veszett, elfeledett emlék is felidézhető lehet egy megfelelő támpont vagy utalás révén – az ilyesféle utalások és támpontok mestere Poirot, aki nemegyszer kiváló logikája és ráérzőképessége révén világosítja meg a tanúk emlékezetét. (Például ennek köszönhetően jött rá a nevelőnő, hogy látta, amint a gyilkossággal megvádolt asszony, Caroline ujjlenyomatokat törölget az elhunyt férje által markolt sörösüvegről.) Időnként attól sem riad vissza, hogy intő szavakkal, apróbb dorgálásokkal ösztönözze a tanúkat az emlékezés lehető legteljesebb kibontakoztatására. A detektív a kikérdezést még egyszerű, velős eldöntendő kérdések hadával kezdi, s nemritkán képeket, tényállástörédekeket idéz meg – s úgy látszik, módszere hatásos.

Azt is hangsúlyozni kell, hogy a bírósági eljárások kapcsán a tanúvallomásokkal van egy további probléma is: a felek gyakran az előző vallomásaik emlékezetbe idézésére tesznek erőfeszítést, ahelyett, hogy az azok alapját képező tényeket próbálnák feleleveníteni.²⁴ Ez néha Poirot számára is akadályként jelentkezik: a tanúk rendre megakartak szabadulni a bűntény felidézésére vonatkozó feladattól, s határozottan tudtára adták a detektívnek, hogy inkább olvassa el a bíróságon tett vallomásukat, abban ugyanis minden benne van. Ami viszont Poirot segítségére volt, azt nyugodtan nevezhetjük a felfokozott érzelmek harcának. Tény és való – s ezt elemzések támasztják alá –, hogy az érzelmi töltetű események jobban bevésődnek, így még a tanúk részéről tapasztalható viszonylagos ellenállás ellenére is előhívhatók a cselekmények. A tanúk szájából valóban elhangzik jó néhány olyan kijelentés, mely az eseménysor érzelmi töltetéről árulkodik: „Úristen! Mire jó, ha felidézzük a történeteket?”²⁵ „De miért? Mi értelme felkavarni a történeteket? Sokkal okosabb volna hagyni, hadd merüljön feledésbe!”²⁶ „A gyilkosság: dráma. S az emberi természetben igen erős a vágy a dráma után.”²⁷

A pszichológiai akadályoktól és a tanúk részéről tapasztalható masszív ellenállástól eltekintve Hercule Poirot ez esetben sem vall kudarcot – aki ismeri a Christie által teremtett detektívalakot, tudja, hogy nem hibázik és nem veszít. Poirot alaposan kifaggatja az eset öt tanúját, átnézi a Crale-ügy hivatalos aktáit és felveszi a kapcsolatot a hatóságokkal. Mint korábban említettük, egyetlenegy szereplő nem jelenik meg az eseményláncolatban, még hozzá maga a bíró. Tudni kell, hogy az angolszász jogrendszerben az ítékezés megoszlik az esküdtszék és a bíró között: az előbbi feladata a ténykérdésben való döntés, amelyet a bíró kiegészít a jogkérdésben való döntéssel, vagyis az esküdtszéki döntés alapján jogilag minősíti az ügyet és megállapítja a szükséges jogkövetkezményt. Az *Öt kismalacban* csak az esküdtszékéről olvashatnunk egyetlenegy mondatot; azt, hogy mindösszesen fél óra tanácskozás után hozza meg verdiktjét, s ez az a folyamat, amelynek nyomán ártatlanul ítélik el emberölés miatt Caroline Crale-t.

²⁴ VINNAI–ELEK–BENCZE (22. j.) 78–83.

²⁵ CHRISTIE (15. j.) 74.

²⁶ CHRISTIE (15. j.) 94.

²⁷ CHRISTIE (15. j.) 128.

5. Egy nehéz eset kimenetele – első olvasatban

„Nem az volt a feladatomban, hogy mások ítéletét elfogadjam. Magamnak kellett ítéletet alkotnom”²⁸ – mondja Poirot. Ez a kijelentés akár a regény mottója is lehetne vagy legalábbis a detektív ars poeticája. S milyen helyes, hogy ezt az utat választotta: szokás mondani, hogy a felsőbb bírósági bírák is akkor ítélnék helyesen, ha az előttük álló ügyre úgy tekintenek, mintha első fokon ítélkező bírák lennének. Ennek megfelelően tehát Poirot nem fogadta el sem azt, hogy Caroline Crale bűnös, sem pedig azt, hogy ártatlan – teljesen függetlenítette magát a tizenöt évvel korábban meghozott állásfoglalástól és a tanúk személyes preferenciáitól.

Az, hogy a ténymegállapítási folyamatban nehézség jelentkezett, két síkon értendő. Először is, az eset tizenöt évvel korábban történt, amikor a vádlott (a hatóságok által is hihetetlennek, nem pedig meggyőzőnek titulált) beismerő vallomása nyomán elítéltek az asszonyt. Másodsorban a nehézség tizenöt évvel később is jelentkezik, amikor Poirot feladata lesz az eseménysor rekonstruálása, s meg kell küzdenie az időmúlással, azzal, hogy a még életben lévő tanúk nagy valószínűséggel nem tudnak visszaemlékezni megfelelően a gyilkosság idején történtekekre. Mégis, a részletezett megoldási módzatok (melyek segítettek kiküszöbölni az emlékezés hiányosságait), s egy-egy új, a logikai következtetések láncolatán át megmutató tényező felbukkanása (Caroline levele a hűgának, valamint az ujjlenyomatok sörösvégeiről való letörlésének emlékképe) valamelyest ellensúlyozzák a ténymegállapítási folyamat nehézségeit, így immár világosan körvonalazódik: nem az elítélt feleség követte el a bűncselekményt, hanem a vakmerő fiatal szerető.

Égető kérdés, vajon elegendő lesz-e mindez ahhoz, hogy újfent bíróság tárgyalja az ügyet. Keletkezett-e olyan új bizonyíték a tényfeltárás újabb lefolytatásával, amelynek eredményeképp a hatóságok érdeklődésére tarthat számot az ügy? A válasz minden bizonnyal elkésérítően fog hangzani: nem. A szerető teszi fel Poirot-nak a kérdést: „Tegyek vallomást?” S a detektív így válaszol: „Csak a maga állítása áll szemben az enyémmel.”²⁹ Előállt tehát egy olyan rekonstruált eseménysor, mely logikailag alátámasztható, de kézzelfogható új bizonyíték nincs, amely az elítélt javára szólna. Ahogy a detektív fogalmaz: az új vádlott állítása áll szemben az övével, így e kettő állítás kioltja egymást. Emiatt hát hiába a logikailag hibátlan érveléssor, az ügy nem kerülhet bíróság elé – a nehéz eset megmarad ebben a keretben, s nem derül ki, hogy ha lett is volna bizonyíték, az már inkább a könnyű eset medrébe terelné-e a konkrét ügyet vagy sem. Mi marad hát e keserű befejezés után? Mint ahogyan lenni szokott, az irodalmi eszköztár azzal nyugtatja meg az olvasót, hogy az erkölcsi elégtétel arat diadalt. Poirot ígéretet tesz arra, hogy elintézi, Caroline Crale-t (ha holtában is, de) nyilvánítsák ártatlannak.

²⁸ CHRISTIE (15. j.) 271.

²⁹ CHRISTIE (15. j.) 290.

6. Christie nehéz esetének eldöntése: a jogi és az irodalmi eszköztár eltérő megoldásai

Az *Öt kismalac* végkifejlete egy kicsit olyan, mint a Mátyás királyról és az okos lányról szóló mesék jellemző fordulata: hozott is ajándékot meg nem is. Esetünkben a végkifejletre vonatkozathatjuk ezt a megjegyzést, tudniillik az egyszerre elégséges is és nem is. Elégséges abban az értelemben, hogy az olvasót megnyugtatja, azonban a tanulmány bevezetőjében tett előkérdés elvárásainak nem képes eleget tenni. Láttuk, hogy Poirot világosan kijelenti: az új (logikai úton előállt) tények ismeretében sem lát lehetőséget arra, hogy bíróság elé kerüljön az igazi elkövető, mert nincsen bizonyíték. Az alábbiakban röviden kitérünk arra, mi is kellene ahhoz, hogy jogi (jogelméleti) értelemben elégedettek legyünk Poirot nyomozásával és az azon alapuló bírói ítélettel, valamint arra is, hogy mit adhat a befogadónak a regény erkölcsi elégtétele.

Tudható, hogy a történetet az angolszász jogrendszer világában kell elhelyeznünk, márpedig így jócskán másféle jogalkalmazással számolhatunk, mint amilyet itt a kontinensen jól ismerünk és magunkénak mondunk. Míg a kontinentális jogrendszerben a jogalkalmazás az ún. deduktív módszeren (szillogizmuson) alapul, addig az angolszász rendszerben precedensalapú ítélkezés zajlik. Anélkül azonban, hogy belekezdjenek e két megoldás különbözőségeinek tárgyalásába, elég arra felhívni a figyelmet, ami mindkét területen elengedhetetlen: a bizonyosság kellő szintjének kialakítása. A bizonyosság kategóriája a szent szövegek értelmezése során alakult ki a XVI–XVII. század környékén, s ekkor még mint erkölcsi bizonyosság vagy mint erkölcsi meggyőződés bukkant fel. Kérdés, hogy az utóbbi egy évszázadban miként viszonyultak ehhez az intézményhez: továbbra is fennáll-e az erkölcsi töltete, vagy esetleg a természettudományban ismeretes bizonyossághoz közelítő fogalommá vált, netalán teljességgel szubjektív köntösbe öltözött? Az arany középutat minden bizonnyal a két szélső véglet közötti megoldás jelentené; a bizonyosság kellő szintje legyen „ésszerű kétséget kizáró bizonyosság” – ha ez kialakult a bíróban, akkor már egészen biztosan „nyugodtan alhat”.³⁰ Mindehhez hozzá kell tenni, hogy az angolszász jogrendszerben a bíró valamelyest kötve van az esküdtszékhez: ez utóbbi feladata ugyanis a ténykérdésről való döntés, míg a bíró a jogkérdésről határoz.³¹ Előfordulhat, hogy a bíró nem ért egyet az esküdtszék döntésével, de annak megfelelően kell ítélnie a jogi minősítés és a jogkövetkezmény kérdésében.

A ténymegállapítás olyan kognitív folyamatként írható le, melyben a tényállást különféle elemek képesek formálni, alakítani: a bíró szakmai tudása és tapasztalata, valamiféle általános elvárás a történetekkel szemben, a koherencia követelménye stb.

³⁰ BENCZE Mátyás: „Nincs füst, ahol nincsen tűz.” *Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar büntetőbíróságok gyakorlatában* (Budapest: Gondolat 2016) 39–42.

³¹ E ponton nem releváns annak tárgyalása, milyen mértékben szükséges elfogadni a tény- és jogkérdések elválasztását a jogalkalmazási folyamatban. Számos elmélet ismert, amely erős kritikával illette a jogalkalmazásnak ezt a felfogását, még hozzá az esküdtszék rovására. Elég csak Jerome Frankre utalni, aki három lehetséges teóriáját is felvázolta a bíró és esküdtszék közti viszonyoknak. A legszélsőségesebb nézőpontot realista szemléletnek nevezi, s ennek az a lényege, hogy az esküdtszék nem csupán ténymegállapítást végez, hanem törvényhozó is egyben, tehát nemcsak bíró alkotta jog létezik az angolszász jogrendszerben, hanem esküdtszék alkotta jog is. Lásd BADÓ Attila: „A laikus bíraskodás” in Loss Sándor (szerk.): *Bevezetés a jog-szociológiába* (Miskolc: Bíbor 1999) 179–180.

Minden egyes ténymegállapítási folyamatban ott bújik egy kiküszöbölendő jelenség: a kognitív torzítás. A kognitív torzítás arra utal, hogy ugyan nem tudatosan, de hatnak az ítélkező bíróra bizonyos tényezők, amelyek elterelhetik a helyes döntés útjáról. Mind az angolszász, mind a kontinentális jogrendszerben tetten érhetőek olyan sajátos megoldások, melyek révén némileg enyhíthető ez a torzító funkció. Az angolszász rendszert tekintve talán az egyik legfontosabb ilyen sajátosság, hogy a bíró először a legelső tárgyaláson találkozik az esettel (nem pedig az ügyészi vádirat, nyomozati akták révén), tehát a vád és a védelem oldalától egyaránt hallhatja az esettel kapcsolatos álláspontot – anélkül, hogy még bármiféle hatósági állásfoglalás kiszorítaná azokat. Az ún. irreleváns információk serege ugyanakkor igen veszélyes torzító faktort jelent; az angolszász világban ezeket az információkat az esküdtszék jelenléte miatt bonyolult kizárni. Megeshet ugyanis, hogy hiába hívja fel a bíró az esküdtszék figyelmét bizonyos kizárt bizonyítékokra, az esküdtek fejébe már valósággal „beleégett” az ezzel kapcsolatos felfogás. Persze van jó pár olyan intézmény, amely segít gátolni a torzítást, ilyen az ítéletek indokolásának kötelezettsége és a többszintű jogorvoslati rendszer igénybevételenek lehetősége – hogy csak a legfontosabbakat emeljük ki.³²

Szintén az angolszász rendszer sajátja, hogy az eljárás alá vont fél elsősorban az esküdtszékkel próbálja meggyőzni igazáról; szokás mondani ugyanis, hogy ha valakinek sikerült megnyernie az esküdtszékét, akkor kedvező ítéletre számíthat. Az *Öt kismalac* (ártatlanul elítélt) hősnője is ezt az utat választotta. Az ügyész így emlékszik vissza:

Az esküdtek lovagiasságához apellált... Ahhoz a furcsa lovagiassághoz, amely szoros kapcsolatban van a vadászattal, s amiért a külföldiek nagy többsége szemfényvesztőnek tart bennünket! Az esküdtszék érezte, hogy a nőnek nincs semmi esélye. Még csak küzdeni is képtelen volt magáért.³³

Érdekes olvasni azokat a sorokat, amelyek az esküdtek nem éppen szolidáris beállítottságáról tesznek tanúságot; igaz, nem is az együttérzés tanúsítása a konkrét feladatuk, de számos jogszociológiai kutatás alátámasztja, hogy az esküdtek hogyan, miként tudnak szimpatizálni a vádlottakkal – nem úgy, mint a bíró, akinek kötelessége, hogy szubjektumát teljesen kivonja az ítélkezési folyamat során.

„Csak következtetések vannak, nem tények”³⁴ – mondja Poirot. Ez a fajsúlyos kijelentés erőteljesen sugallja, hogy az újonnan összerakott tényállás bíróság előtt nem védhető. A történeti tényállás a bíró tevékenysége nyomán absztrakt törvényi tényállás köntösébe bújik, ezt pedig dogmatikai szabályok segítségével oldja meg. Megeshet, hogy az absztrakt tényállási elemek értékelése során teljesen eltérő eredményre jut, mint amit a kiindulási helyzet sugallt. Az *Öt kismalac* „új tényállása” következtetések láncolatán keresztül állt elő Poirot logikus gondolkodásának köszönhetően, ami ésszel belátható és elfogadható, de tényként mindez nem állja meg a helyét. Nincs olyan bizonyíték sem, amely alátámaszthatná e következtetési láncolat helyénvalóságát.

³² Forrás: BENCZE Máttyás *A bírói meggyőződés* című előadása, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar Jogelméleti Tanszék, Jogelméleti Tudományos Diákkör, Győr, 2016. november 15.

³³ CHRISTIE (15. j.) 31.

³⁴ CHRISTIE (15. j.) 295.

Tegyünk fel egy tisztán elméleti kérdést: létezik-e olyan eszményi bíró, aki képes lenne e tényállás alapján ítéletet hozni? A kérdés akkor nyerne értelmet, ha a ténymegállapítás fentebb sorolt nehézségeivel (az emlékezés és felejtés akadályai) magának a bíróságnak is meg kellene küzdenie, de ezek révén végtére is sikerülne új vallomással vagy bármiféle más új bizonyítékkal gazdagítani az ügyet. A jogelmélet számos eszményi bírót megalkotott már: Paul Magnaud, a jó bíró minden bizonnyal elégedett lenne Poirot tényállásával, s nem feltétlenül kívánná meg az új bizonyítékokat. Talán hallgatna Poirot-ra, s a logikus következtetésláncolatot elfogadva, nyugodt szívvel ítélne *contra legem*, immáron az új terhelt hátrányára. Talán a leghíresebb bíróalak lehet Dworkin Herkulesé, aki emberfeletti képességgel, ismerettel, türelemmel, éles ésszel bír – az ő megalkotásával kívánta Dworkin elfogadtatni azt a tény, hogy a nehéz eseteket igenis meg lehet oldani.³⁵

Herkules olyan a dworkini elmélet számára, mint a közgazdászok ideális piaca: noha tudjuk, hogy a hús-vér emberi lények elmaradnak Herkules képességeitől, a Herkulesre szabott értelmezésemélet magyarázó ereje megvilágítja az esendő bírók munkáját, s Herkules módszere mintául szolgál halandó társai számára.³⁶

Ha már Dworkin egész életművét a nehéz esetek körüli teoretizálásnak szentelte, illik elfogadnunk azt, hogy egy Herkules típusú bíró minden bizonnyal megbirkózna Poirot nehéz esetével, s megtalálná a helyes döntés felé vezető utat. (A kritikus szemléletűek minderre viszont azt válaszolnák, hogy Herkules sem tudja megoldani az olyan ügyet, melyben nincsenek bizonyítékok – s ez talán belátható érv.)

Érdemes röviden tisztázni azt a kérdést is, hogy ha a bíróban nem alakul ki a kellő bizonyosság szintje (márpedig a Poirot-féle tényállás alapján nem várható), miként kell(ene) döntenie. Azt is kérdezhetnénk: mit tehet a bíró, ha nincs bizonyíték, amellyel megtámogathatná az eljárás alá vont személy bűnösségét? A lehető legegyszerűbb megoldás, amelyet a gyakorló bírák követnek, az alábbi útvonal lehet: abban az esetben, ha a terhelt biztosan (tehát logikailag belátva, mint például Poirot tényállásában) elkövette a cselekményt, de nincs bizonyíték, a terheltet fel kell menteni. Ez az egyedüli kimenetele lehetséges csak az ügynek, amellyel az ítélkező bíró hű maradhat bírói hivatásához.

A lehetséges jogi válasz mellett ki kell térnünk arra is, hogy irodalmi szempontból milyen mértékben nyugtatja meg az olvasót a végkifejlet. Agatha Christie-nél tulajdonképpen nem gyakori fordulat, ha a Poirot által leleplezett elkövető nem kerül az igazságszolgáltatás főrumai elé – ilyen tekintetben tehát az *Öt kismalac* egy kicsit kilóg a sorból, mert nem a megszokott megoldással találkozunk. Poirot ugyanakkor nem vall kudarcot, hiszen nem ismer lehetetlent, a megoldás ez esetben is felderíthető, ám, mint láttuk, jogilag nem védhető. Ez talán kevésbé érdekelheti a laikus olvasót, aki – jó esetben – nem jogászai szemmel tekint a történetre. A szerző jól tudja, hogy ha nem is a Scotland Yardé az utolsó szó, akkor is van megfelelő irodalmi eszköz arra, hogy az olvasó elégedetten tegye le a könyvet. Az irodalomról tudni lehet, hogy (bármely

³⁵ DWORKIN (10. j., 2013) 132.

³⁶ GYÓRFFI Tamás: „Muszáj Herkules? Jogdogmatika hala(n)dóknak” in HEGYI Szabolcs – VINNAI Edina – ZÓDI Zsolt (szerk.): *Orbis Iuris. Ünnepi tanulmánykötet Szabó Miklós 65. születésnapjára* (Miskolc: Bíbor 2016) 36.

műfajában is merülünk el) mindig épít minket: építi a jellemet, az intelligenciát, az ítéletalkotást. Persze az is szükséges, hogy rendelkezünk olyan képességekkel, amelyek eligazítanak minket a történet különböző cselekményszálai között. Annak érdekében, hogy megértsük a történetet, valamiféle morálisan érett látásmódra van szükségünk, mindemellett viszont a történet is törekszik arra, hogy a befogadó morálját fejlessze. Az irodalomtól tehát azt várjuk, hogy a történetek végén (bárhogyan is ment végbe a jó és rossz küzdelme) valamiféleképpen álljon helyre a mű alapját képező (de a történet során megbomlott) világregend. A mese esetében ez igen érzékletesen működik, de természetesen a regény műfaja is kiváló alapanyag e cél eléréséhez, szemléltetéséhez. Tulajdonképpen ez az az eszköz, amelyet költői igazságszolgáltatásnak neveznek, s amelyhez Agatha Christie is fordult. Azzal, hogy Poirot megígéri, mindent megtesz annak érdekében, hogy Caroline Crale-t a hatóságok nyilvánítsák ártatlannak, a megbomlott egyensúlyt igyekszik helyreállítani – s mint láttuk, ez a legtöbb, amit a tények ismeretében tehet. Ezzel a megoldással Christie szemléltetni kívánja, hogy mi is a helyes mérték szerint való eljárás az élet szülte egyes konkrét esetekben.³⁷ Bármely olvasó nevében nyugodtan kijelenthetjük: a fentiek tudatában elégedetten tesszük le a könyvet, s hiányérzet nélkül elfogadjuk az írói értékítélet által elénk tárt megoldást, amiből – szerencsés esetben – magunk is építkezni tudunk.

---

³⁷ HORKAY HÖRCHER Ferenc: „A költői igazságszolgáltatásról” *Iustum Aequum Salutare* 2007/2, 51–55, <https://goo.gl/eQLqfP>.